

FORTEPIANO IJROCHILIGIDA SHTRIXLAR VA ULARNING VAZIFALARI

Xudoyberdiyeva Shaxnoza Xamro qizi
Respublika baxshichilikga ixsoslashtirilgan
Maktab internati o'qituvchisi
Tel: +998945180111

Annotatsiya: Maskur maqolada fortepiano cholg'u asbobining ijrochilikda tutgan o'rni, ommalashuv bosqichlari, turli darvlarda ushbu cholg'u asbobining ijodkorlar tomonidan sayqallanishi haqida so'z boradi. Bundan tashqari Forteplano ijrochiligida shtrix turlari va ularning ijroda tutgan o'rni haqida ko'plab ma'lumotlarga ega bo'lishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Klassisizm davri, Romantizm davri, Nemis fortepiano maktabi, Shtrixlar, stakkato, legato, non-legato, portamento, staccatissimo.

Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, fortepiano san'ati Klassisizm davrida paydo bo'lib, shakllana boshlagan va fortepiano cholg'usi yaratilgan. I.S.Bax va uning o'g'illari, shogirdlari klavir musiqasi uchun birinchi namunalarni yaratdilar. Gaydn, Mosart, Betxovenlarning fortepiano ijodi bu cholg'uni yuksaklarga ko'tarilishida va ommalashishida muhim o'rin tutdi. London va Vena maktablari shakllandi. Klementi va Gummel ijodi ravnaq topdi. O'z navbatida Parij maktabi ham paydo bo'lib, Kalkbrener va Talberg ijod namunalari tarqaldi. Shuningdek, Cherni ijrochilik mahorati maktabi shakllandi va bugungi kunda ham ushbu namunalar fortepiano ijrochiligining asosiy maktabi sanaladi.

Romantizm davrida ham fortepiano ijrochilik san'ati yanada ravnaq topdi. Avstriya va Germaniya romantizmiga Yevropaning barcha ijodkorlari ergasha boshlashdi. Shubert, Veber, Mendelson, Shuman kabilarning fortepiano ijodi madaniyatlar tarixiga muhrlandi. Shopen va List – ijrochi va pedagog sifatida dunyoga tanildilar. Ularning fortepiano ijodlaridan namunalar dunyoning eng mohir sozandalari repertuarlaridan o'rin oldi. Yevropa milliy fortepiano maktablari. Nemis fortepiano maktabi XIX asr ikkinchi yarmida milliy fortepiano maktablari shakllanishiga andoza bo'ldi. Nemis fortepiano maktabi vakillari – Brams va Reger, Fransiya fortepiano maktabi – Bize, Frank, Sen-Sans, Norveg-Chex fortepiano maktablari – Grig, Smetana va Dvorjak kabilar milliy fortepiano maktablarinig namoyandalari bo'ldilar. Rus fortepiano musiqasi “Kuchli to'da” hisoblanmish – Rubinshteyn, Chaykovskiy ijodida o'z aksini topdi. XIX asr ikkinchi yarmida “forteplano pedagogikasi” tushunchasi paydo bo'ldi. Skryabin, Metner, Raxmaninov fortepiano san'atlari – ijodiyot va ijrochilikdagi yangi yo'nalishlar sifatida nom qozondi.

XX asrning 20–40-yillarida ham fortepiano ijrochiligida sezilarli pog‘onalarni kuzatish mumkin bo‘ldi. 20-yillar yangi uslub yo‘nalishlarining faol rivojlanish davri bo‘lgan deb ishnoq bilan ta‘kidlash mumkin. S.Prokofev fortepiano ijodi o‘zgacha musiqiy til paydo bo‘lishiga turtki bo‘ldi. Ko‘plab sonata va konsertlar yaratildi. Prokofev nafaqat kompozitor, balki pianinochi sifatida ham jahon ahliga tanildi. Asr o‘rtalarida yangi uslub yo‘nalishlari shakllandi. Fransiyada impressionizm asosan Debyussining kechki asarlarida namoyon bo‘ldi. Bu kompozitor o‘z ijodini yangilash yo‘lida izlanishlar qildi, yangicha mavzularga murojaat qildi. Xususan, musiqiy ijodiyotga urush obrazlarini kiritdi, bu “Oq va qora” deb nomlangan asarida yaqqol ko‘rindi. 12 ta etyud - Debyussining kechki yo‘nalish qomusi, deb nom oldi. XX asrning 2-yarmida fortepiano san‘atida rivojlanish kuzatildi. Musiqiy avangardning har xil oqimlari paydo bo‘ldi. A.Shyonbergning shogird va izdoshlari nafaqat butun dunyoda, hatto O‘zbekistonda ham paydo bo‘ldi. Musiqa materialini umumiy (total) qator birlashtirilishiga intilishning kuchayishi kuzatildi.

Fortepiano cholg‘usi o‘ziga xos xususiyatga ega. Unda ijro etishda tovushni tiniq, ravon ijro etish uchun ularning imkoniyatlarini nazariy va amaliy jihatdan bilish hamda ularda ijro etish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish talab etiladi. Pianino texnikasiga oid savollarni ko‘rib chiqishda shtrix(zarba)larning ma‘nosini ko‘rsatish kerak. Shtrixlar (stakkato, legato, non-legato, portamento) nafaqat ijroning ifodaliligida muhim rol o‘ynaydi, balki, ularning to‘g‘ri qo‘llanilishi - texnik qiyinchiliklarni amalga oshirishni sezilarli darajada osonlashtiradi. Stakkato va legato o‘rtasida tovush hosil bo‘lishining seziladigan soyalari(zvukoottenki)ning butun miqyosi yotadi. Ijrochining tasavvuri va tajribasi shtrixlarni ijro qilish jarayonida tembr va tovushdagi eng nozik o‘zgarishlarga, zarbalarda turli xil tovushlarni yaratadigan harakatlar o‘lchovi va me‘yoriga undaydi. Bu bastakorning uslubiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ijro qilinadi.

Portamento. Tovush stakkato va legato o‘rtasida ijro qilinadi. Shtrixning bu turida, qo‘l tana(pianinochiik apparat)ning yuqori qismlaridan og‘irlik bilan, tovush zichroq, ba‘zi hollarda ohangdorlik elementlari bilan ijro qilinadi. Bu nomuvofiq chalingan ohang(melodiya) yoki yomg‘ir tomchilarining tasviri bo‘lishi mumkin. Badiiy vazifaga qarab, Portamento qo‘lning katta yoki kichik og‘irlik darajasi bilan bajariladi.

Non legato. Ushbu turdagi zarbalar bir tovush(nota)ni boshqasidan ajratib turadi va badiiy vazifaga qarab, yengil yoki og‘irroq bo‘lishi mumkin. Non legato texnikasida martellato tovushining xarakteriga erishish, qo‘lni cho‘zishni talab qiladigan tez, keng oraliqdagi parchalarni yanada qulayroq ijro etish uchun ishlatiladi. Non legato ijro mobaynida o‘tish joylarida qo‘lning yig‘ilgan holatini saqlashga imkon beradi,

pozitsiyalarni o'zlashtirishni osonlashtiradi va qo'l harakatlarini noqulay legatoga burilish bilan bog'lashga yordam beradi.

Legato. Pianino chalishda ifodalilikning eng muhim vositasi bo'lib, ovozning ohangdorligi, uzunligini ta'minlab beradi. Pianinoda kuylash tasavvuri - vokal tovushning taqdim etilishiga, ohang(melodiya)ni mohirona boshqarishga, kantilenada ham, melodik parchalarda ham legato texnikasini egallashga bog'liq. Legatoga erishish uchun tovushni uning uzunligida tasavvur qilish muhimdir. Bunday g'oya bo'lmaganida va melodiyaning boshqara olmaganida pianinoning ijro qilishida qattqlik va "zarba" paydo bo'ladi. Shtrixlarni ijro qilishda aniqlik birinchi notadan boshlab amlaga oshiriladi.

Stakkato. Tovushlarning qisqa, chayqalib ijro etilishi. Bu legatoga qaramaqarshidir. Ushbu zarbani ijro qilish mahorati tovushning davomiyligini qisqartirish va ular orasidagi pauzalarni tempni o'zgartirmasdan oshirishdir. Bu zarba ishga noziklik, yengillik beradi. Stakkato chalishda biz tez va o'tkir ijro qilish usullaridan foydalanamiz. Barmoq klavishni uradi va darhol uni qo'yib yuboradi. Bu usulni klaviaturada yozish yoki donni cho'qilayotgan qush bilan solishtirish mumkin.

Marcato. Zarbasi legatoga qaraganda qattiqroq. Har bir tovushning urg'u orqali erishiladigan urg'uli, aniq ijrosini bildiradi. Notalarda kamdan-kam uchraydi. Tekshirish belgisi bilan ko'rsatilgan.

Staccatissimo. Juda qisqa va imkon qadar keskin ijro qilinadi. Staccatissimoning o'ziga xos xususiyati ovozning davomiyligini yarmidan ko'proq qisqartirishdir. U ingichka uchburchakka o'xshash belgi bilan ko'rsatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Cholg'u ijrochiligi" O'quv qo'llanma "Musika" nashryoti Toshkent 2011.
2. "Fortepianoda cholishni o'rganish uslubiyati" O'quv qo'llanma "Yangi nashr" nashryoti Toshkent 2006.
3. Xo'jageldiyeva, M. (2021). Music as a Science and its peculiarities. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology.
4. Xo'jageldiyeva, M. (2021). Dutar national instruments and performance methods. Analytical Journal of Education and Development, 1(06).
5. KME Qizi, CSN Ugli THE HISTORY OF THE ORIGIN OF POP ART AND ITS PLACE IN UZBEK MUSIC. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI, 67-71.
6. Khojageldiyeva, M. E., & Sayfiddinova, S. A. (2022). THE HISTORY OF THE ORIGIN OF THE WORD DUTAR AND METHODS OF ITS PERFORMANCE. Экономика и социум, (4-2 (95)), 211-214.

7. Xo'jageldiyeva, M. Musiqa madaniyati fanining mazmuni hamda musiqaning bola tarbiyasida tutgan o'рни. International Journal of Discourse on Innovation, Integration and Education.
8. Ходжагельдыева, М. Э., & Машрабалиева, Б. М. (2022). ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ СЛОВА "ДУТАР" И СПОСОБЫ ЕГО ИСПОЛНЕНИЯ. Экономика и социум, (6-2 (97)), 919-923.
9. Pardayevna, H. N. (2022). The role of club activities in the development of students' musical abilities in general education schools. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 10, 13-15.
10. ME Khojageldiyeva, KH Nabiyeva (2022) [THE IMPORTANCE OF APPLICATION OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS](#) Экономика и социум, 207-210.
11. Pardayevna, H. N. (2022). MUSIC LESSONS THROUGH SCHOOL AND EXTRACURRICULAR ACTIVITIES ARE WAYS TO INCREASE STUDENTS' COPING SKILLS. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(3), 127-130.
12. Akramovna, S. S. (2021). Dutar National Instruments and Performance Methods. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(6), 329-331.
13. ED Uktamovna. (2023). [FORM, METHODS AND MEANS OF FORMING CHILDREN'S MUSICAL ABILITY](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 19 (8), 58-62
14. HN Pardayevna. (2023). [UMUM TA'LIM MAKTABLARI "MUSIQA MADANIYATI" DARSLARINING MAZMUNI](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 19 (8), 63-66.
15. CS Nasriddin o'g'li (2023). [CONTENT OF MUSIC CULTURE LESSONS AND ELEMENTS ORGANIZING THE MUSIC EDUCATION SYSTEM](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 18 (8), 72-77
16. KME qizi 2022/6/30 THE EMERGENCE OF NATIONAL POP ART IN UZBEKISTAN Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development 563-566
17. KME qizi Factors for Increasing Students' Musical Competence in Music Culture Classes European Journal of Innovation in Nonformal Education 13-15.
18. M Xo'jageldiyeva [INSONIYATNI QAMRAB OLGAN INTERNET TARMOQLARINING YOSHLAR ONGIGA SALBIY TA'SIRI](#) ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 29 (1), 173-178
19. SN Вахрамовна MUSIC THERAPY AND ITS IMPACT ON HUMAN HEALTH [Neo Scientific Peer Reviewed Journal](#) 2023-08-20
20. A Munisa, M Xo'jageldiyeva [RUBOB PRIMA CHOLG'USINI O'RGANISH VA DARS O'TISH METODIKASI](#) Лучшие интеллектуальные исследования 2 (1), 114-123
21. SN Вахрамовна, M Xo'jageldiyeva [CHOLG'U IJROCHILIGIDA DUTOR CHOLG'USINING YARATILISHI VA UNI IJRO ETISH USULUBLARI](#) Лучшие интеллектуальные исследования 2 (1), 129-134
22. SS Akramovna ISSUES OF ACOUSTICS AND PERFORMANCE SKILLS IN DUTOR DRUM [Neo Scientific Peer Reviewed Journal](#) 2023-07-14